

**ВІСНИК ЛЬВІВСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

СЕРІЯ ЕКОНОМІЧНА

Випуск 31

Видається з 1968 року

Львів
ЛНУ імені Івана Франка

2002

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2002.

Випуск 31. 526 с.

Visnyk of the Lviv University. Series Economics. 2002.

Volume 31. 526 p.

Вісник містить статті з економічної теорії, фінансів, банківської справи, менеджменту, маркетингу, обліку та аудиту, економічної статистики, економіки підприємства, проблем економіко-математичного моделювання.

Для наукових працівників, аспірантів та студентів.

The issue contains articles of economic theory, finance, banking, marketing, management, accounting, economic statistics, economic of enterprise, problems of economic and mathematical modelling.

For scientists, post graduates and students.

Редакційна колегія: канд. екон. наук, проф. *З.Г. Ватаманюк* (відп. ред.); канд. екон. наук, доц. *І.В. Кончаківський* (заст. ред.); канд. екон. наук., доц. *А.В. Сташишин* (відп. секр.); д-р екон. наук, проф. *В.М. Возк*; д-р екон. наук, проф. *І.М.Грабинський*; д-р екон. наук, проф. *В.І.Єлейко*; д-р екон. наук, проф. *С.М. Злупко*; канд. екон. наук, проф. *М.І. Крупка*; канд. екон. наук, проф. *С.О.Матковський*; д-р екон. наук, проф. *І.Р. Михасюк*; д-р екон. наук, проф. *Є.В. Мних*; д-р екон. наук, проф. *С.К. Реверчук*; д-р екон. наук, проф. *А.Г. Хоронжій*; д-р фіз.-мат. наук, проф. *В.Є. Юринець*; канд. екон. наук, проф. *В.В.Яцура*; канд. фіз.-мат. наук, доц. *Б.К. Мельник*; канд. екон. наук. *В.Б. Буняк*.

Адреса редакційної колегії: 79008, м. Львів-8, пр. Свободи, 18, Львівський національний університет імені Івана Франка, економічний факультет
Тел.: (0322) 72-36-55. 79-41-68

Відповідальний за випуск: З.Г. Ватаманюк

Літературний редактор: І.М. Лоїк

Макетування: В.Б. Буняк, А.В. Сташишин

Художнє оформлення: С.С. Прийма

Цей випуск наукового збірника віддрукований на обладнанні, подарованому Львівському національному університету імені Івана Франка добродієм Григорієм Малиновським

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Львівського національного університету імені Івана Франка

ISSN 0201-758X

ISSN 0320-6564

© Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002

ЗМІСТ

<i>Степан Злупко</i> Науково-методичний центр вивчення економічної україніки у вимірах минулого сучасного і майбутнього (до 10-річчя заснування кафедри економіки України імені Михайла Туган-Барановського)	3
<i>Богдан Кульчицький</i> Економічна система суспільства як наукова категорія: особливості дискурсу в українській економічній теорії	15
<i>Ярослав Кульчицький</i> Методологія дослідження еколого-економічних систем	24
<i>Степан Панчишин</i> Про еволюцію товарних відносин і вартості	31
<i>Євген Мних, Людмила Сікора, Оксана Сайчук, Олександра Юрченко</i> Оптимальні плани в процедурах синтезу стратегій управління підприємством	38
<i>Михайло Крупка</i> Вплив амортизації на інноваційний розвиток підприємництва в Україні	49
<i>Олександр Дзюблюк</i> Регулятивний вплив держави на економіку і роль монетарної політики	54
<i>Володимир Вовк, Леся Данілюк, Зоряна Дрогомирецька</i> Системний аналіз в управлінні	59
<i>Григорій Цегелик, Тарас Олійник</i> Деякі аспекти використання стратегічного фінансового планування діяльності підприємства	65
<i>Володимир Яцура, Ольга Євтушок</i> Адаптація сучасних організаційних структур управління до функціонування за умов реформування економічної системи України	68
<i>Олексій Ковалюк</i> Удосконалення форм і методів реалізації фінансової політики	73
<i>Мирослава Мрочко, Віктор Коваленко</i> Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України	79
<i>Мілентина Карбовник, Наталія Власюк</i> Застосування математичних методів для перевірки покриття фактичної потреби в коштах прогнозованими надходженнями	84
<i>Ярослав Піщур, Маріанна Кохан</i> Історико-теоретичні аспекти дослідження механізму формування інституту банкрутства підприємств	87
<i>Оксана Осідач</i> Місце інновацій у внутрішніх процесах підприємства	94

УДК 330.77

РЕГУЛЯТИВНИЙ ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА ЕКОНОМІКУ І РОЛЬ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Олександр ДЗЮБЛЮК

Тернопільська академія народного господарства

У статті розглядаються основні аспекти регулятивного впливу на економіку і функціонування державних інституцій в умовах ринку. Особливу увагу приділено зміні ролі держави в перехідній економіці. Автором розглядаються переваги й недоліки економічних методів державного регулювання й визначено монетарну політику як основний метод підтримання макроекономічної рівноваги й стабільності.

Необхідною умовою функціонування економічної системи в ринковому середовищі є наявність істотного регулятивного впливу з боку держави на перебіг усіх господарських процесів. Сучасна ринкова економіка є невіддільною від цілого спектру важливих функцій, які виконуються державою і без реалізації яких неможливим є формування нормальних умов для забезпечення розширеного відтворення. Йдеться про сукупність регулюючих функцій, покликаних надати економічним процесам організований характер, впорядкувати дії суб'єктів ринку, забезпечити дотримання законів та реалізацію суспільних інтересів. Річ у тім, що ряд проблем сучасного суспільства не можуть бути вирішені виключно ринковими механізмами і потребують державної участі. До таких проблем належить не лише розвиток соціальної сфери, котра перетворилась в один з найважливіших чинників економічного росту, а й зростаюча складність функціональних зв'язків усередині ринкової системи, що позначається на втраті сучасною економікою тієї гнучкості, що була притаманна ранньому капіталізму.

Усунення недоліків ринку, пов'язаних з його неспроможністю виробляти суспільні блага, долати тенденції до монополізму окремих сфер діяльності і ринків збуту, усувати зовнішні ефекти, встановлювати соціально прийнятні границі нерівності у розподілі доходів, визначає потребу в реалізації державою ряду регулюючих функцій.

Реалізація даних функцій визначає діяльність державних інститутів, спрямовану на формування рамкових умов господарювання, для якого державою

встановлюються свого роду «правила гри», тобто правові засади функціонування суб'єктів ринку усіх форм власності. Крім того, державою реалізуються й суто економічні функції, котрі визначають особливості усього ринкового механізму в сучасних умовах. До таких функцій у розвинутих країнах здебільшого прийнято відносити: продукування цілого ряду суспільних благ і послуг (оборона, безпека, освіта, комунікації, тощо); перерозподіл доходів в суспільстві (трансфертні платежі) з метою усунення надмірної соціальної нерівності в суспільстві шляхом встановлення гарантованого мінімуму оплати праці, індексації доходів, допомоги по соціальному забезпеченню і безробіттю; захист суспільства від «зовнішніх ефектів» (охорона навколишнього середовища); регулювання діяльності природних монополій (наприклад, у сфері енергетики, транспорту, зв'язку, комунального господарства та ін.); підтримання макроекономічної стабільності та згладжування коливань економічного циклу, що здійснюється заходами грошово-кредитної і бюджетної політики з метою стримування інфляції, підтримання стабільного валютного курсу, зовнішньоекономічної збалансованості та стимулювання економічного росту. Зазначені функції мають важливе значення з огляду на відсутність у ринкового механізму можливостей забезпечення відповідних умов економічної діяльності, а тому регулятивний процес має, з одного боку, звести до мінімуму можливі негативні прояви ринку, а з іншого – зберегти й розвинути усі позитивні аспекти й переваги ринкових відносин з метою забезпечення максимальної ефективності функціонування економічної системи.

Особливо важливу роль вказаний процес відіграє в умовах адаптації економічної системи до змін, які відбуваються при переході від адміністративно-командних методів управління народногосподарським комплексом до ринкових форм організації суспільного виробництва. При цьому якщо зважати на те, що у плановій економіці державне управління відіграє вирішальну роль у визначенні всіх економічних пропорцій, а у ринковій системі ця роль більшою мірою має допоміжний (а по суті мінімальний) характер, то перехідна економіка займає проміжне місце за сферами охоплення і обсягами функцій державного регулятивного впливу, який через це є вищим, аніж за умов розвинутого ринкового механізму господарювання. Втім, справа тут не лише у природному зниженні рівня державного втручання в економіку по мірі реалізації економічних реформ.

Вища значимість державного регулювання економічних процесів на етапі переходу до ринку пов'язана із двома важливими обставинами. По-перше, сам процес, трансформації економічних відносин вимагає формування базових умов

(насамперед, правових) реалізації ринкових перетворень і подальшого цілеспрямованого управління ними. По-друге, у перехідній економіці неможливо відразу створити всі необхідні можливості для функціонування ринку як саморегулювальної системи, а це потребує більш активного державного впливу на перебіг економічних процесів.

Таким чином, мову слід вести не стільки про принципові відмінності державного регулювання у перехідній та в розвинутій ринковій економіці, скільки про масштаби відповідного регулятивного впливу. Справді, якщо, приміром, йдеться про функції держави з підтримання тих же правових умов ефективного функціонування ринку, то у розвинутих країнах вони зводяться до поточного корегування нормативної бази діяльності ринкового господарства, а у перехідних економіках таку базу необхідно створити по суті з нуля. Те ж саме стосується і створення ринкових інструментів забезпечення економічної стабільності і стимулювання виробничого зростання. Врешті якщо і у ринковій і в перехідній економіці сам механізм використання тих чи інших важелів регулювання в принципі однаковий, то на перехідному етапі економічного розвитку його ще необхідно спершу створити, після чого знайти можливості оптимального застосування в інтересах успішного перебігу трансформаційних процесів в економіці.

Указані моменти є справедливими щодо впровадження і використання усього набору регулятивних засобів – як економічних, заснованих передусім на грошово-кредитних і бюджетно-податкових інструментах, так і адміністративних (в обмежених масштабах), що ґрунтуються на відповідних законах і проводяться шляхом видачі і вилучення ліцензій на право господарської діяльності. При цьому саме створення цілісної системи економічних методів регулювання є найважливішим завданням держави на перехідному етапі суспільного розвитку, оскільки неефективність державних підприємств і прямих форм втручання доведені багаторічною практикою організації господарської діяльності як в нашій країні, так і в країнах з розвинутими ринковими відносинами. Таким чином, в перехідний період роль держави докорінно змінюється й на перший план висуваються важелі економічного регулювання, які опосередковано впливають на поведінку ринку. Це пов'язано з природнім звуженням сфер прямого, адміністративного регулювання, які суперечать самим основам функціонування ринкового господарства, однак певний мінімум яких необхідний з огляду, наприклад, на потреби підтримання конкуренції, регулювання діяльності монополій, вирівнювання зовнішніх ефектів.

У то же час, якщо з усього набору доступних державі важелів впливу на

господарство в умовах функціонування ринкового механізму належить економічним інструментам, то у числі останніх, тобто в системі економічного регулювання, провідне місце займають монетарні методи. З одного боку, це пов'язано з природнім звуженням сфер прямого, адміністративного регулювання, які суперечать самим основам функціонування ринкового господарства, однак певний мінімум яких необхідний з огляду, наприклад, на потреби підтримання конкуренції, регулювання діяльності монополій, вирівнювання зовнішніх ефектів, з другого боку, в умовах перехідної економіки обмеженими є можливості і щодо застосування окремих економічних інструментів регулювання, зокрема, бюджетних. Йдеться передусім про можливі негативні наслідки частих змін у податковій системі (збільшення податків виявляє дестимулюючий вплив на суб'єктів господарювання, що може ускладнити подолання спаду в перехідний період, а розширення системи податкових пільг і преференцій може обумовити серйозні структурні диспропорції в економіці). Крім того, труднощі із збиранням податків і відповідно відсутність у держави належних фінансових ресурсів не дають змоги проводити активну бюджетну політику з підтримання розвитку пріоритетних секторів економіки.

Монетарна політика являє собою один із ключових елементів економічної політики держави (нарівні з промисловою, структурною, зовнішньоторговою, фіскальною та ін.) і визначається пріоритетами і цілями економічного розвитку. Такими пріоритетами є стабільний ріст економіки, низька інфляція і, відповідно, стабільність цін, низький рівень безробіття, стійкий платіжний баланс. При цьому найважливішим завданням центрального банку – основного державного інституту з реалізації монетарної політики – є забезпечення безінфляційного грошового обігу, оскільки саме подолання інфляції в умовах перехідного періоду слід вважати основною умовою формування належних умов для забезпечення успішного перебігу всіх ринкових перетворень.

Саме інфляція, руйнівний характер гіперформ якої на початкових етапах реформування, зумовила нагальну потребу регулювання темпів зростання грошової маси в національній економіці. Реалізація даного завдання безпосередньо залежить від формування подальшого ефективного застосування інструментів, за допомогою яких центральний банк спроможний впливати на масштаби і характер операцій комерційних банків (зміна офіційної облікової ставки, операції з цінними паперами на відкритому ринку, зміна норм обов'язкових резервів).

Разом з тим подолання інфляції може розглядатися лише як початковий етап у процесі налагодження механізмів монетарного регулювання, за допомогою яких

мають долатися кризові явища, притаманні перехідній економіці, й насамперед виробничий спад. За таких обставин основним завданням монетарної політики в умовах зниження темпів інфляції (що можна вважати другим етапом перехідного періоду) є сприяння переорієнтуванню потоків капіталів з фінансового у реальний сектор економіки. Досягнення вказаних цілей визначається можливостями центрального банку створити належні стимули у комерційних банків для кредитного забезпечення процесу розширеного відтворення на мікрорівні. А це в свою чергу вимагає певної диференціації у методах монетарної політики (особливо стосовно встановлення нормативів діяльності комерційних банків) з тим, щоб інвестування коштів у реальний сектор було більш рентабельним, аніж їх оборот на фінансовому ринку.

Таким чином, саме монетарна політика як найбільш гнучка і адекватна природі ринку є більш придатною для активного застосування в умовах перехідної економіки, котра являє собою виведену з рівноваги систему, потреба в стабілізації якої відчувається з особливою гостротою. Це не виключає, звісно, можливості й необхідності грамотного, виваженого використання усіх інших інструментів регулятивного механізму, поєднання і взаємне узгодження яких з відповідними монетарними важелями спроможне усунути або ж пом'якшити протиріччя суто ринкової системи господарювання – вирівнювання довгострокових циклічних і короткострокових кон'юнктурних коливань, усунення диспропорцій ринкового розподілу з небажаними наслідками у соціальній сфері, ліквідація структурних диспропорцій між галузями економіки внаслідок розвитку НТП, забезпечення раціональних територіальних пропорцій розміщення виробництва, капіталовкладень і зайнятості.

У кінцевому підсумку стабілізація економічної кон'юнктури, згладжування циклічних коливань, забезпечення макроекономічних умов, сприятливих для підтримання економічного росту і високого рівня зайнятості, виступають тими цілями, на досягнення яких спрямовано весь комплекс інструментів регулятивного впливу держави, включаючи і власне монетарні методи, що утворюють відносно самостійну систему державного регулювання – монетарну політику.